

Zvezdana Đukec
Siniša Kušić
Dubravko Radić*

UDK 339.923 (497.5)

COST-BENEFIT ANALIZA INTEGRACIJE HRVATSKE U EUROPSKU UNIJU**

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, Hrvatska je napravila jedan značajan korak u smjeru Europske unije. U ovome članku želimo pokazati kakve će posljedice imati taj Sporazum i rezultirajuća integracija s EU na hrvatsku ekonomiju. Rezultat do kojeg smo došli ukazuje na to da će dugoročne prednosti prevladati, usprkos visokim kratkoročnim troškovima prilagođivanja.

Uvod

Dok su se druge zemlje Srednje i Istočne Europe (ZSIE) od 1989 sve više integrirale u svjetske ekonomske strukture, u Hrvatskoj je tako intenzivan integracijski proces izostao. Tek su na svršetku devedestih godina dvadesetoga stoljeća poduzeti prvi koraci prema slobodnoj trgovini, i to kada su potpisani bilateralni sporazumi o slobodnoj trgovini sa Slovenijom i Makedonijom; u posljednje tri godine tome su još pridodani i sporazumi s nizom drugih zemalja. Veliki je korak ipak napravljen prijemom u WTO, i približavanjem Europskoj uniji nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Time se europsko tržište

---

* Zvezdana Đukec, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt/M.; Dr. Siniša Kušić, Katedra za ekonomiju, posebice komparaciju i transformaciju ekonomskih sistema, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt/M.; Dubravko Radić, Katedra za statistiku i ekonometriju (empirijska istraživanja), Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt/M. Članak primljen u uredništvo: 16. 6. 2003.

** Autori se zahvaljuju Vladimiru Cvijanoviću na prijevodu. Za sve nedostatke i greške odgovorni su autori. Ovaj je članak već objavljen na njemačkom jeziku u časopisu Osteuropa Wirtschaft, br. 4, 2001, str. 388-411.

otvara za hrvatske proizvode, a time se otvara i mogućnost za dalju integraciju. Pored jednog pretežno pozitivnog odjeka ovog razvitka događaja sve su glasnjiji u Hrvatskoj i oni koji savjetuju oprez pri brznoj integraciji u europske strukture. To opravdavaju argumentom da otvaranje hrvatskoga tržišta ukidanjem prepreka trgovini za veliki dio privrede predstavlja ozbiljnu opasnost, i da to može dovesti do negativnih posljedica za cijelu ekonomiju. Takve argumente zagovaraju osobito oni koji su povezani s nekim poduzećima, koja su do danas imala pozicije slične monopolskima na domaćim tržištima, a koji se sada, umjesto da se angažiraju na do danas izostalom restrukturiranju i da se pripreme za rastuću konkurenciju, kod nadležnih političkih aktera snažno zauzimaju za usporavanje toga otvaranja.

Impulsi za restrukturiranje i moderniziranje hrvatske privrede dosad su bili općenito slabi, a kao takvi rezultiraju pretežno iz privatizacijske prakse, kod koje su, umjesto inozemnih investitora, prevladali većim dijelom upravo insidari. Time poduzeća nisu dobila ni svježi kapital, niti hitno potreban know-how. Isto se tako pokazala kao negativna i odluka da se banke na početku isključe iz privatizacije, jer je time spriječen razvitak uspješnog financijskog tržišta, stare su veze između nekadašnjih poduzeća u društvenom vlasništvu i "njihovih" banaka ostale netaknute, pa je tako spriječen razvitak tvrdih budžetskih ograničenja. Poduzeća kojima je prijetio stečaj i dalje su dobivala financijska sredstva, a postojeći se zakoni o stečaju nisu konzekventno provodili, tako da su stare strukture ostale sačuvane, a strukturne su promjene bile zapostavljene.¹ Rezultat je nedovoljna konkurencijska sposobnost hrvatskih poduzeća, koja se reflektira i u razvitku vanjske trgovine.

Posljedice EU-integracije za Hrvatsku

Da bismo dobili potpuni uvid u efekte koja Hrvatska mora očekivati od ubrzane integracije u EU, moraju se, pored ekonomskih prednosti jednog takvog procesa, analizirati i očekivane negativne konsekvence. Jer, usprkos pretpostavkama teorije integracije u njezinoj neoklasičnoj formi prilagodbe na promjene prouzrokovane integracijom ne mogu se dogoditi odmah i bez troškova; takvi eksterni šokovi imaju u pravilu posljedice za efikasnost, dohodak, i zapošljavanje.² Prilagodbe na te šokove obično zahtijevaju vrijeme, i k tome i državne intervencije. Koliko će visoki biti troškovi prilagodbe približavanja Hrvatske EU može se izvesti iz jedne

---

¹ Usp. Kušić, Siniša: Privatisierung im Transformationsprozess. Das Beispiel der Republik Kroatien, Wiesbaden 2001, str. 229.

² Usp. Jovanović, Miroslav N.: International economic integration: limits and prospects. London 1998., str. 89.

analize vanjske trgovine Hrvatske, budući da polazimo od toga da promjene koje su se desile od Hrvatske samostalnosti u regionalnoj te strukturi vanjske trgovine, s jedne strane reflektiraju već nastala strukturna prilagođavanja na promijenjene zakonske okvire. Iz toga možemo zaključiti i koje će prilagodbe u budućnosti još biti potrebne.

Pogled na razvitak hrvatske vanjske trgovine pokazuje da Hrvatska još uvijek nije uspjela svoje proizvode plasirati na visokorazvijena i zahtjevna zapadnoeuropska tržišta. Razlog je za takav razvitak događaja, koji se razlikuje od ostalih ZSIE, struktura proizvoda hrvatske vanjske trgovine.

Pogledamo li najvažnije hrvatske izvozne proizvode, vidi se da radno intenzivni gotovi proizvodi, kao odjeća i cipele, tu imaju veoma važnu ulogu. Tržišta za te tradicionalne izvozne proizvode, koji se zasnivaju na niskim troškovima plaća, izrazito su kompetitivna i lako dostupna. Ne samo da su druge ZSIE tamo sve sposobnije za konkurenciju, već je i uvoz u EU iz prekomorskih zemalja u porastu. Tako je udio te grupe proizvoda u ukupnom izvozu u posljednjim godinama veoma pao, za što je prije svega bio kriv ekstremno brzi rast plaća.³ Usprkos tome one zauzimaju danas još uvijek drugo mjesto. Druga, za hrvatski izvoz važna grupa proizvoda zasniva se na raspoloživosti resursa. U nju se mogu ubrojiti kemijski proizvodi, mineralna goriva, i razni drugi siroviniski intenzivni proizvodi. Ti se proizvodi u posljednjim godinama suočavaju s opadajućom potražnjom iz zemalja EU.⁴ Budući da se ovdje prije svega radi o kapitalno intenzivnim proizvodima, može se reći da je hrvatski izvoz ukupno relativno neelastičan. U prilog tome govori i njegova očito visoka i u tijeku vremena narasla koncentracija.⁵ Mnogo manji udio ima izvoz kvalitetnih proizvoda, jednako kao i neke živežne namirnice i novi proizvodi, npr. farmaceutski proizvodi, električni strojevi, aparati i uređaji, a upravo su ovi posljednji ipak među deset najvažnijih izvoznih grupa proizvoda. Veoma je narastao i izvoz strojarskih proizvoda, elektrotehničkih proizvoda i vozila, pri čemu je ovdje težište na drugim prijevoznim sredstvima, radi se o jednom području, u kojem dominira brodogradnja, koje osim toga podliježe snažnim fluktuacijama u veličini izvoza. Jedan snažan poticaj 1998. osigurao mu je prvo mjesto među izvoznim proizvodima. Iz takvoga je sastava hrvatskoga izvoza jasno da veliki dio izvoza još uvijek otpada na lako dostupna tržišta, a ti su proizvodi, osim toga, suočeni s padajućom EU-potražnjom.

³ Usp. EIU: Country Profile 2000. Croatia. London 2000., str. 33.

⁴ Usp. Staničić, Mladen: Economic Integration of Croatia and the European Union. U: Samaradžija, V. et al. (ed.): Economic Aspects of Croatia's Integration into the European Union. Zagreb 1997, str. 40.

⁵ Pet najvećih grupa proizvoda imaju udio veći od 47% u ukupnom izvozu, 1993 imali su 43%.

Važnost integracije za hrvatsku vanjsku trgovinu

Da bismo potvrdili gore navedenu tvrdnju da izvoz slabo raste zbog strukture proizvoda hrvatske vanjske trgovine, odnosno da je Hrvatska zbog propusta u reformama tek kasnije počela s nužnom prilagodbom na europska pravila trgovine, poslužiti ćemo se u narednome tekstu raznim indikatorima. Oni mogu pokazati koliko se sadašnja trgovinska struktura Hrvatske razlikuje od intra-EU trgovine, i koliko su veliki time uzrokovani problemi restrukturiranja i troškovi prilagodbe koje Hrvatska može očekivati u narednim godinama.

Specijalizacija Hrvatske u trgovini s EU

Da bismo izmjerili komparativne prednosti koje Hrvatska pokazuje u trgovini s EU izračunat ćemo indikator "doprinos bilanci plaćanja" (DBP). On uspoređuje doprinos jednog određenog proizvoda (DP) s teoretskom bilancom plaćanja koju izračunavamo uz pretpostavku da nema komparativne prednosti ili nedostatka. Taj se teoretski DP dobiva kada se postotni udio nekog proizvoda u ukupnoj trgovini pomnoži s ukupnom platnom bilancom. Razlika između izračunanog DP i teoretskog DP, ovdje u 1/1000 bruto domaćeg proizvoda, računa se uz pomoć sljedeće formule:

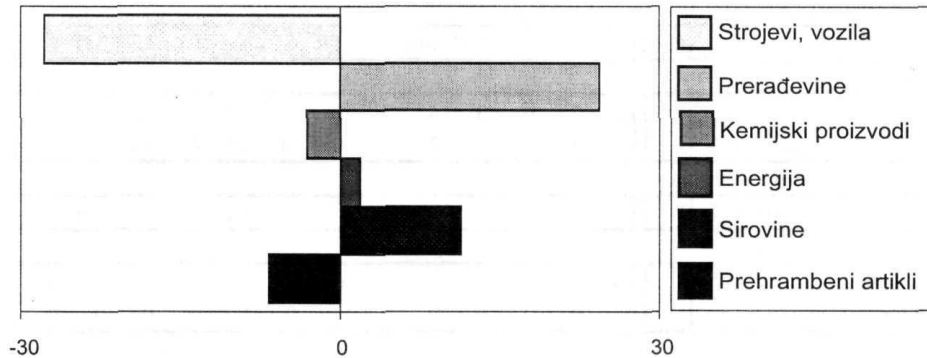
$$BzH = \left(\left((x_i - m_i) - \left[(X - M) \times \frac{x_i + m_i}{X + M} \right] \right) \right) \times \frac{1000}{BDP}$$

Ovdje je x_i (m_i) izvoz (uvoz) za dobro i , a X (M) ukupan izvoz (uvoz) određene zemlje.⁶ Tako se zaključuje da jedna zemlja ima komparativnu prednost u jednom sektoru onda, kada je suficit (deficit) toga sektora viši (niži) nego nacionalni suficit u vanjskoj trgovini (nacionalni deficit), ponderirano s udjelom toga sektora u ukupnom obujmu vanjske trgovine. U tom slučaju indikator DBP rezultira jednom pozitivnom vrijednosti. U suprotnom slučaju indikator ima negativnu vrijednost, kada se veći dio određenoga dobra uvozi da bi se pokrila potražnja.

⁶ O metodi vidjeti Allen, Tim: Spezialisierung der Beitrittsländer im Handel mit der EU. u: Statistik kurz gefaßt, br. 6, 2001., str. 3.

Slika 1.

SPECIJALIZACIJA HRVATSKE U TRGOVINI S EU (2000), INDEKS
“DOPRINOS BILANCI PLAĆANJA” U 1/1000 BRUTO
DOMAĆEG PROIZVODA

Izvor: vlastiti izračun prema bazi podataka Comext (prema SMTK, Rev. Na razini dviju znamenki)

Slika 1. rezultat je agregacije ovoga indikatora prema SMTK na razini jedne znamenke. Ona potvrđuje da Hrvatska ima komparativnu prednost prije svega u radno intenzivnim dobrima, i jedan komparativni nedostatak pretežno kod kapitalno intenzivnih dobara. Računica Eurostata pokazuje za 1999. isti rezultat za većinu od 13 EU—kandidata.⁷

Da bi se razjasnile najizraženije komparativne prednosti i nedostaci Hrvatske (u daljem tekstu: HR) u trgovini s EU u godini 2000. tablica 1. sadrži vrijednosti indeksa za Hrvatsku na dezagregiranoj razini. Da bismo omogućili komparaciju s današnjim EU-kandidatima postoje i vrijednosti indeksa i za te zemlje, pri čemu se navode samo grupe proizvoda za koje je indeks u najmanje jednoj od promatranih zemalja bio veći od 10/1000 bruto domaćeg proizvoda.⁸

⁷ ibid, str. 1.

⁸ No, kod te se komparacije mora paziti na to da je Eurostat vrijednosti indeksa za zemlje kandidate izračunao s podacima iz godine 1999., a ovdje se pri izračunima upotrebljavaju podaci za Hrvatsku iz godine 2000.

Tablica 1.

**SPECIJALIZACIJA HRVATSKE I ZEMALJA KANDIDATA U TRGOVINI
S EU: INDEKS "DOPRINOS BILANCI PLAĆANJA"
U 1/1000 BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA***

SITC, Rev.3	HR	PL	CZ	SK	HU	RO	BG	TR	SI	EE	LV	LT	MT	CY
2 Sirovine														
24 Metalne rude	9	2	7	6	3	4	3	0	2	72	97	13	0	-1
28 Metalurgijske rude	1	1	3	0	2	2	1	0	-1	15	4	16	1	1
3 Mineralna goriva i maziva														
33 Nafta, naftni derivati	1	-2	-3	1	3	-2	-3	-1	-7	14	18	12	-28	-5
5 Kemijski proizvodi														
56 Gnojiva	3	1	1	1	0	0	3	0	0	2	0	13	0	0
57 Umjetni materijali	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6 Proizvodi svrstani po materijalu														
62 Proizvodi od kaučuka	0	1	4	0	1	1	0	1	3	-2	-2	-2	11	-1
63 Proizvodi od pluta i dr.	3	5	3	1	1	2	2	0	7	16	20	4	-1	-1
65 Tekstilni proizvodi	-4	-6	-2	-10	-12	-31	-19	7	-8	-3	-1	-6	-3	-2
67 Željezo i čelik	-2	1	1	11	-3	5	18	2	-2	-8	3	-2	-3	-1
68 Obojeni metali	3	4	-3	5	2	6	20	0	7	1	3	-1	0	1
7 Strojevi i transportni uređaji														
71 Pogonski strojevi	1	0	0	-9	43	1	1	-2	-1	-1	-4	-2	-3	-5
72 Specijalni strojevi	-3	-6	-3	-7	-9	-11	-9	-5	-7	-9	-13	-8	-7	-2
74 Industrijski strojevi	-5	-7	-4	-11	-15	-5	-5	-5	-4	-13	-14	-11	-7	-3
75 Uredski strojevi	-4	-4	-7	-2	17	-3	-5	-3	-6	-5	-10	-5	-1	-2
76 Tehnika telekom.	-4	-1	-9	-7	11	-7	-9	-5	-7	37	-10	-4	-2	-3
77 Električni strojevi	4	1	-3	-3	-1	-6	-7	-3	15	-62	-14	-3	16	-3
78 Cestovna vozila	-14	-2	26	40	-26	-7	-16	-4	11	-24	-19	-9	-12	9
79 Ostala trans. oprema	-3	2	2	4	1	3	-2	0	-2	-1	-1	1	-2	13
8 Razni gotovi proizvodi														
82 Namještaj	3	11	9	3	2	10	2	0	21	24	6	6	1	-1
84 Odjeća	23	13	6	18	16	55	42	31	15	27	25	36	52	5
85 Obuća	8	1	2	7	4	15	6	0	1	2	-1	1	10	-1
87 Kontrolni instrumenti	-1	-2	-4	-6	-3	-3	-3	-2	1	-3	-4	-3	11	1

* Ova tablica pokazuje grupe proizvoda za koje je indeks 1999. odnosno 2000. u najmanje jednoj zemlji bio veći od 10/1000 bruto društvenog proizvoda.

Izvor: Podaci za Hrvatsku: vlastiti izračun prema bazi podataka Comext (prema SMTK, Rev. 3 na razini dviju znamenki) za godinu 2000.

Podaci za zemlje kandidate: izračun Eurostata prema podacima iz Comexta za godinu 1999. Vidjeti Allen, T. (2001.), str. 2.

Rezultati pokazuju jednoznačno da Hrvatska ima najveće komparativne prednosti u području raznih gotovih proizvoda. Ovdje se radi prije svega o gotovim radno intenzivnim proizvodima. Kao i svih 13 zemalja kandidata Hrvatska ima komparativnu prednost u odjeći. Specijalizacija u obući također postoji, ali je ipak mnogo manje izražena nego u slučaju Malte ili Rumunjske. Hrvatska se ni u pogledu sirovina, uključujući mineralna goriva, ne razlikuje od većine EU-kandidata, jedino kod metalne rude Hrvatska pokazuje laganu komparativnu prednost. Kod kemijskih proizvoda Hrvatska je jedina zemlja za koju indikator pokazuje komparativnu prednost u umjetnim materijalima u primarnim oblicima. Hrvatska se isto tako i na području strojarskih proizvoda, elektrotehničkih proizvoda i vozila razlikuje od većine ostalih EU-kandidata, pa pokazuje kod svih proizvoda, makar i mali, komparativni nedostatak, a većina je zemalja kandidata u najmanje jednoj od tih kapitalno intenzivnih grupa proizvoda uspjela u posljednjim godinama izgraditi jasnu komparativnu prednost. Posebno su CEFTA zemlje (osim Poljske), i Estonija i Cipar, između 1995. i 1999. na tome području uspjele preokrenuti komparativni nedostatak u komparativnu prednost.⁹

Da bismo istražili razvitak u specijalizaciji i za Hrvatsku, izračunali smo indeks DBP za godinu 1993. Pritom se pokazalo da se specijalizacija Hrvatske u posljednjim godinama nije značajno promijenila. Hrvatska je 1993 imala najveće komparativne prednosti, odnosno nedostatke, u istim područjima kao i danas, s jedinom razlikom da su i najizraženije specijalizacije, i najjače despecijalizacije danas slabije izrađene. Primjetno je ipak, da se nije dogodila ni jedna jedina promjena nekog komparativnog nedostatka u komparativnu prednost (ili obrnuto), koja bi mogla omogućiti da se predvidi dalji razvitak prednosti, odnosno nedostataka. To je još jedan znak da je Hrvatska započela s prilagodbom svojih proizvodnih i trgovačkih struktura tek mnogo kasnije od drugih ZSIE. U narednom ćemo tekstu to detaljnije istražiti.

Prijeva potreba prilagodbe

Već prvi pogled na strukturu proizvoda hrvatske trgovine navodi na sumnju da je hrvatski izvoz relativno neelastičan i da je veoma koncentriran na nekoliko grupa proizvoda i da se koncentracija u tijeku vremena još i pojačala. Jedna metoda

---

⁹ Usp. Allen, T., str. 3.

uz pomoć koje takvo opažanje može biti izmjereno jest tzv. Hirschmanov indeks koncentracije (HS indeks).¹⁰ On se računa kao korijen sume kvadrata udjela izvoznih, odnosno uvoznih grupa proizvoda u ukupnoj trgovini.:

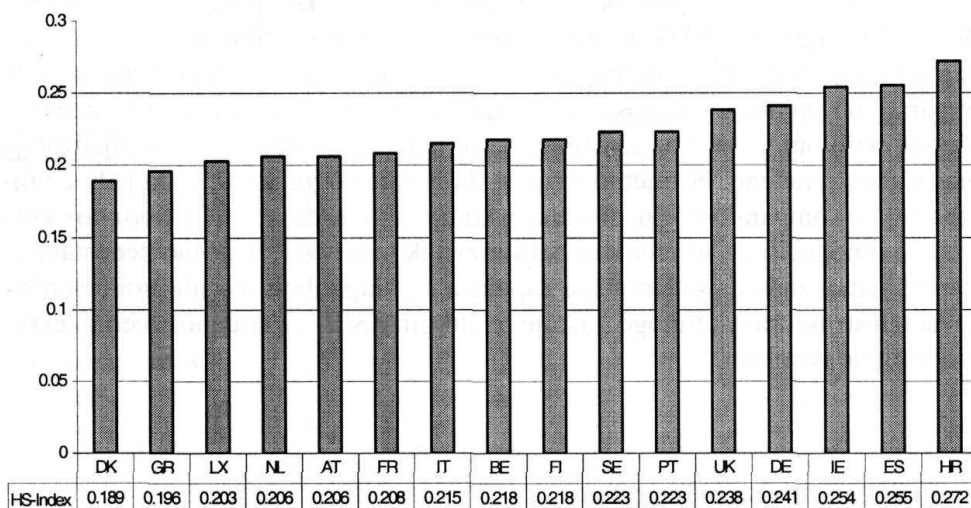
$$HS = \sqrt{\sum_i^{75} \left(\frac{x_i}{X}\right)^2}$$

Ovdje x_i označuje vrijednost izvoza (uvoza) dobra i , X je vrijednost ukupnog izvoza (ukupnog uvoza), a 75 je broj grupa proizvoda s kojima je trgovano prema SMTK, Rev. 3 na razini dviju znamenki. Što je viši HS-indeks, to je veća koncentracija proizvoda u izvozu (uvozu) neke zemlje.

Slika 2. pokazuje HS-indeks za Hrvatsku i pojedine zemlje članice EU za njihov izvoz u EU u godini 2000. i potvrđuje opažanje da je hrvatski izvoz relativno visoko koncentriran. Hrvatska pokazuje ovdje višu vrijednost nego ostale zemlje članice EU.

Slika 2.

HS-INDEKS ZA IZVOZ ODABRANIH ZEMALJA U EU, 2000.

Izvor: Vlastiti izračun prema podacima iz Eurostat baze podataka Comext (prema SMTK, Rev. 3 na razini dviju znamenki)

¹⁰ Usp. UN ECE: Recent Trade Performance of the Visegrad Countries. u: Economic Bulletin for Europe, Vol. 45, 1993., str. 127.

Ako promatramo razvitak Hirschmanovog indeksa koncentracije između 1993 i 1999 za cijelu hrvatsku vanjsku trgovinu, vidljivo je, osim toga, da je koncentracija porasla i kod izvoza (1998) i kod uvoza (od 1997).

Problem za Hrvatsku nije samo visoka koncentracija njezina izvoza, jer je, kako se vidi iz slike 2., i kod razvijenih zemalja, kao kod Njemačke ili Velike Britanije, primjetan relativno visok koeficijent koncentracije. No, izvoz može biti samo onda visoko koncentriran i usprkos tome rentabilan ako se ili sastoji od dobara koje su dugoročno sposobna izdržati konkurenciju, pa zato stalno mogu postizati visoku cijenu na europskim tržištima,¹¹ ili ako je koncentriran na rastuće sektore visoke tehnologije. Kao što je gore pokazano, hrvatska struktura izvoza nije koncentrirana ni na "prirodna bogatstva", niti na nove sektore s visokim rastom potražnje. Iz toga proizlazi da je elastičnost izvozne ponude Hrvatske, kao što je gore već pretpostavljeno, niska, pa to ukazuje na to da Hrvatska u pripremi na priključenje u EU još mora postići preorijentaciju u proizvodima, koja će biti skupa i vremenski intenzivna.

Kao što je već rečeno, indeks koncentracije sam za sebe ne mora biti pouzdan indikator za visinu troškova prilagodbe koje Hrvatska može očekivati u sljedećim godinama. Zbog toga ćemo sada uvesti još jedan indikator, uz pomoć kojeg se može usporediti strukturalna sličnost izvoza Hrvatske u EU s trgovinom unutar EU. Iza toga stoji pretpostavka da su ekonomske veze naprednije između zemalja koje se promatraju i da su troškovi prilagodbe manji kada se zemlja počne intenzivnije integrirati u EU.¹² U literaturi se sličnost dvaju trgovinskih tokova izračunava uz pomoć, npr. Finger-Kreinin metode.¹³ "Finger-Kreinin indeks izvozne sličnosti" (FK) definira se kao suma minimuma udjela određenih grupa proizvoda u ukupnoj trgovini:

$$FK = \sum [\min(s_{ik}, s_{il})]$$

Pritom s_{ik} (s_{il}) označuju udjele sektora i u izvozu u zemlju k (l) ili alternativno udjele sektora i u izvozu neke zemlje u godini k (l). FK-indeks može zauzeti vrijednosti između 0 i 1. Kada se cjelokupan izvoz dviju zemalja sastoji većim dijelom od sličnih proizvoda sa sličnim udjelom u ukupnom izvozu, tada su tako dobijene vrijednosti više, pa time bliže 1.

¹¹ Takva su dobra u pravilu povezana s prirodnom opskrbljenošću zemalja, a to znači da se ovdje u većini slučajeva radi o izvozu energije, drva, ribljih proizvoda ili sličnog. Usp. Staničić, M., str. 43.

¹² Usp. Bernard, Luc: *Alternativ Strategies for External Economic Relations*. u: Samaradžija, V. et al. (Ed.): *Economic Aspects of Croatia's Integration into the European Union*. Zagreb 1997., str. 120.

¹³ Usp. npr. Finger, J. M. i M. E. Kreinin: *A Measure of Export Similarity and its Possible Use*. u: *The Economic Journal*, vol. 89, 1979., str. 905-907.

Tablica 2. pokazuje da se struktura hrvatske trgovine s EU snažno razlikuje od intra-EU trgovinske strukture, pa time potvrđuje gore navedenu pretpostavku da Hrvatsku u narednim godinama očekuje još mnogo prilagodbi na promijenjenu strukturu potražnje.

Tablica 2.

FINGER-KREININ INDEKSI ZA INTRA-EU IZVOZ
I IZVOZ HRVATSKE U EU (2000.)

FR	UK	ES	IT	SE	PT	AT	BE	DE	FI	DK	GR	LX	NL	IE	HR
0,90	0,86	0,85	0,85	0,84	0,83	0,83	0,83	0,83	0,82	0,82	0,78	0,77	0,77	0,76	0,48

Izvor: Vlastiti izračun prema podacima iz Eurostat baze podataka Comext (prema SMTK, Rev. 3 na razini dviju znamenki)

Još je jedan indikator koji potvrđuje ovu pretpostavku “Intra-industry trade index” (IIT).¹⁴ On izračunava udio intra-industrijske trgovine u cjelokupnoj trgovini, a izračunava se na sljedeći način:

$$IIT = 1 - \frac{\sum |X_i - M_i|}{\sum (X_i + M_i)}$$

X_i (M_i) označuje ukupan izvoz (uvoz) nekog dobra i .

Porast intra-industrijske trgovine, koji je bio povezan sa značajnim restrukturiranjem trgovine, bio je, nakon sloma planskih ekonomija i porasta izvoza ZSIE u EU, koji je slijedio nakon toga, najznačajnija karakteristika razvitka trgovine između Istoka i Zapada. Tako je intra-industrijska trgovina ZSIE s EU između 1990. i 1997. snažno porasla, pa je kod zemalja, kao npr Slovenije, Češke ili Mađarske već 1997. dosegla takvu razinu koja se već mogla usporediti s razinom Španjolske, Italije ili Danske, ili ga je čak lagano prestigla.¹⁵ I ovdje brojke za Hrvatsku pokazuju drugačiju sliku (vidjeti sliku 3).¹⁶

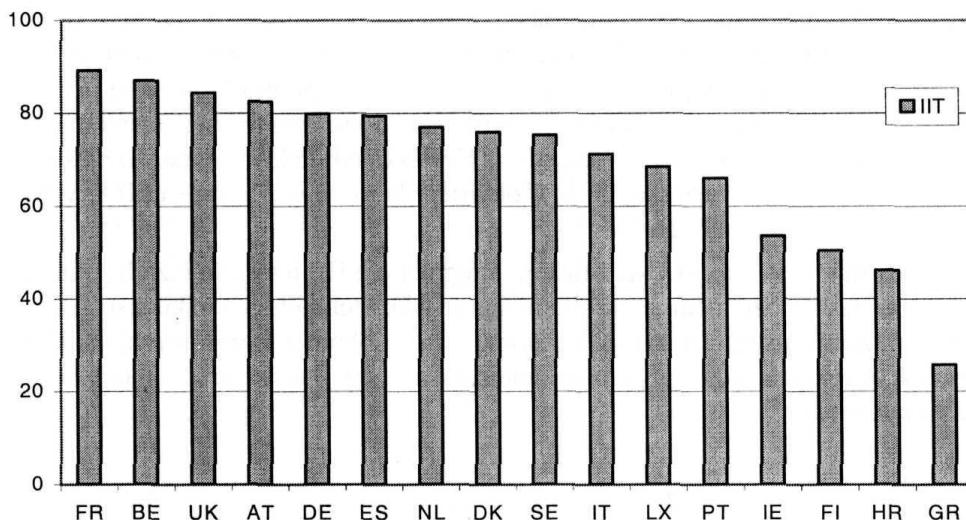
¹⁴ Usp. Fidrmuc, Jarko: Verification of a new trade theory in EU's trade with the CEECs. Virtual Proceedings of European Trade Study Group 1999. Rotterdam 1999. URL: <http://www.etsg.org/ETSG1999/ETSG.html>, str. 6.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Izračuni za Hrvatsku napravljeni su prema SMTK, Rev. 3 na razini dviju znamenki, pri čemu su samo industrijski proizvodi uzeti u razmatranje. Taj je stupanj integracije utoliko problematičan, što

Slika 3.

INTRA-INDUSTRIJSKA EU-TRGOVINA, 2000 (U%)

Izvor: Vlastiti izračun prema podacima iz Eurostat baze podataka Comext (prema SMTK, Rev. 3 na razini dviju znamenki)

Čak ni u godini 2000. udio intraindustrijske trgovine u hrvatskoj ukupnoj trgovini s EU sa 46,3% ne doseže ni približno EU-razinu. U usporedbi s godinom 1993. (IIT = 44,0%) taj je udio porastao za otprilike 2 postotna boda, a kod drugih je ZSIE ovdje zabilježen snažan porast.

Ukratko se može reći da je u Hrvatskoj, usprkos dosad provedenoj trgovinskoj liberalizaciji, prilagodba na trgovinske strukture EU kao najvažnijeg partnera dosad pretežno izostala. Još uvijek dominantnu ulogu u hrvatskom izvozu imaju grupe proizvoda koje su radno ili sirovinski intenzivne, a proizvodi s visokim udjelom ljudskog kapitala i tehnologije izrazito su podzastupljeni. U međuvremenu se u devedesetima uvoz prvih u zemlje EU smanjio, a povećan je uvoz ovih posljednjih. Hrvatska mora svoju politiku restrukturiranja prilagoditi tim uvjetima. Takvo je restrukturiranje za Hrvatsku povezano s visokim troškovima, koji su, ipak, čak i neovisno o integraciji u EU, preduvjet za uspješno povezivanje hrvatske privrede s internacionalnim tržištima, na kojima se komparativne prednosti sve više ostvaruju

indeks jako ovisi o odabranom stupnju integracije. Budući da se ovdje ne radi o apsolutnoj visini intra-industrijske trgovine, nego prije svega o internacionalnoj komparaciji, takav je postupak dopušten.

investicijama u istraživanja i obrazovanje, jednako kao i u razvitak informatičke tehnologije.¹⁷

Isto vrijedi i za troškove koji će za Hrvatsku nastati iz obveza za preuzimanje i provedbu *acquis communautaire*. Ti propisi zahtijevaju harmonizaciju pravnih akata, stvaranje uspješne administracije, formiranje institucija u području izvršenja zakona, i uspostavu neovisnih vlasti, npr. na području konkurencije. Čak se ni veći dio na taj način nastalih financijskih opterećenja ne može direktno pripisati EU-integraciji, jer su povezani s političkom i ekonomskom transformacijom u demokraciju i tržišnu ekonomiju, za koju se Hrvatska odlučila i neovisno o njezinom mogućem pristupu Europskoj uniji. U okviru prilagodbi za članstvo u EU Hrvatska će u tim naporima podržati EU.¹⁸

To znači da Hrvatska kroz tješnju integraciju u EU u sklopu raznih strategija i partnerstava može računati na sličnu financijsku i tehničku podršku u stvaranju i modernizaciji institucija tržišne ekonomije, i sposobnih administrativnih struktura, kakve imaju i sadašnje zemlje kandidati, a to će olakšati preuzimanje *acquis communautaire*.^{19, 20}

Potencijalni porast trgovine

Sada dolazimo do pozitivnih posljedica integracije. Ako slijedimo teoriju integracije, i dosadašnja iskustva s EC/EU integracijom, tada vidimo da obostrano ukidanje carina i drugih prepreka trgovini uzrokuje proširenje trgovine. Vrijedi li to isto za priključenje Hrvatske Europskoj uniji pokušat ćemo istražiti u daljem tekstu.

Budući da će Hrvatska nakon priključenja EU pripadati zajedničkom tržištu, na koje danas otpada oko $\frac{3}{4}$ njezine trgovine, možemo u slučaju intenzivnije integracije očekivati da će to snažno utjecati na mogućnosti uvoza i izvoza. Ipak je

---

¹⁷ Usp. Konjhodžić, Indira: Industrijska politika Republike Hrvatske za 21. stoljeće, Zagreb 2000. URL: <http://www.hrvatska21.hr/home.asp?ru=303>

¹⁸ Iako je Hrvatska formalno tek nakon potpisivanja SSP (Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju) obvezna preuzeti *acquis communautaire*, dobrovoljan proces prilagodbe započeo je već u ožujku 1999.

¹⁹ Sveukupno je u planu za 2000. za vremensko razdoblje od 2000.-2006. bila predviđena pomoć u godišnjoj visini od 3M rd. ECU.

²⁰ Ove obveze za harmonizaciju ne opterećuju samo državni proračun, već donose i dodatne troškove u onim privrednim granama, koje su svoje industrije i proizvode morale prilagoditi europskim standardima. Ipak je i tu jedan dio tih prilagodbi potreban i bez EU-integracije, da bi se određena dobra mogla prodavati na europskim tržištima.

nemoguće unaprijed točno reći koliki će biti taj utjecaj, jer se, štoviše, struktura vanjske trgovine u tijeku vremena čak i bez integracije mijenja, cjenovne se reakcije različitih dobara na ukidanje prepreka trgovini teško unaprijed mogu predvidjeti, a posljedice integracije ovise o ekonomskim politikama svih zemalja koje u tom procesu sudjeluju. S porastom svjetske integracije razvili su se modeli uz pomoć kojih je moguće prognozirati barem smjer efekata koji se očekuju, i napraviti grubu procjenu njihova intenziteta. U teoriji carinske unije, na kojoj se zasniva teorija međunarodne ekonomske integracije, Balassa obično razlikuje statične od dinamičkih integracijskih efekata.²¹ Pritom se kod statičnih problema radi o problemu optimalne alokacije resursa, što znači o premještanju proizvodnje iz jedne zemlje u drugu, a dinamički efekti nastaju zbog povećanja proizvodnih mogućnosti proširenjem nacionalnog tržišta.²² Ovdje se polazi od te podjele u proučavanju trgovinskih efekata koje Hrvatska može očekivati od carinske unije s EU.

Statični efekti

Osnove teorije carinske unije položio je Viner 1950., kada je pokazao da ukidanje unutarnjih carina u okviru osnivanja jedne carinske unije (CU) izaziva dva različita djelovanja, trade creation i trade diversion.²³ O povećanju trgovine radi se kada se, nakon osnivanja CU, proizvodnja iz dotad carinama zaštićenim zemljama prebaci na zemlju trgovinskog partnera, koja to može proizvesti s nižim troškovima, pa se time poveća uvoz. Ako, pak, osnivanje CU dovede do toga da dobra koja su dotad uvožena iz jeftinijih trećih zemalja, nakon ukidanja unutarnjih carina, budu zamijenjena skupljim uvozom iz jedne zemlje partnera, se radi o efektu skretanja trgovine. Općenito osnivanje jedne CU u takvoj analizi znači povećanje blagostanja ako je efekt povećanja veći od efekta skretanja trgovine. Veličina statičnih efekata formiranja jedne CU između Hrvatske i EU može se procijeniti uz pomoć formula koje se mogu izvesti direktno iz modela parcijalne ravnoteže iz tradicionalne teorije o carinskoj uniji.²⁴ ΔM^{tc} odgovara ukupnom porastu uvoza zbog ukidanja carina,

---

²¹ Usp. Balassa, Bela: *The Theory of Economic Integration*. London 1962., str. 13.

²² Ovo razlikovanje nije nedvojbeno. Tako neki autori smatraju da su, npr., efekti, koji nastaju iskorištavanjem ekonomija razmjera ili koji nastaju zbog intenzivnije konkurencije, također statički.

²³ Usp. Viner, Jacob: *The Customs Union Issue*. New York 1950., str. 43-46.

²⁴ Jedan takav izvod napravili su npr., Cline, W.R. et al. 1978., da tako izračunaju ekonomske posljedice liberalizacije trgovine nakon zaključene Tokio-runde, koja je jedna od najvažnijih "carinskih rundi" GATT. Usp. Cline, William R. et al.: *Trade Negotiations in the Tokyo Round. A Quantitative Assessment*. Washington D.C. 1978.

pa tako predstavlja neto povećanje blagostanja. To se može izračunati uz pomoć sljedeće formule:

$$(2) \quad \Delta M^{tc} = \eta \times T \times M$$

Elastičnost uvozne potražnje Hrvatske na cijenu predstavljena je sa η , M je vrijednost uvoza Hrvatske iz EU iz vremena prije snižavanja carina. T stoji za postotnu promjenu uvoznih cijena, koja se događa zbog snižavanja carina. Ona se izračunava iz: $T = (t_1 - t_0) / (1 + t_0)$.²⁵

Uz pomoć tih formula Institut za Međunarodne odnose (IMO) izračunao je 1998. statične efekte integracije Hrvatske u EU.²⁶ Pritom je početna carinska stopa za 1995. bila 10%. Dalje se pošlo od toga da bi nakon pristupa EU ta carinska stopa potpuno otpala ($t_1 = 0$). Za M je upotrebljen udio uvoza Hrvatske iz EU u ukupnom uvozu Hrvatske u pretpostavljenoj vremenskoj točki kada se carine spuste, a u skladu s time je za izračun efekta povećanja na izvoznoj strani izračunan udio hrvatskog EU-izvoza. Carinska zaštita EU za uvoz iz Hrvatske postavljena je na 3%, jer se pošlo od toga da postoje dalje prepreke trgovini proizvodima, usprkos važećim autonomnim trgovinskim povlasticama, koje je Hrvatskoj jednostrano odobrila EU.²⁷ Ta je procjena carinske zaštite EU potrebna da bi se izračunale posljedice integracije i za hrvatski izvoz u EU. Budući da za Hrvatsku dosad, osim toga, nije bilo procjena elastičnosti uvoza, ovdje ćemo upotrijebiti procjene elastičnosti uvoza za Sloveniju, za koju elastičnost uvozne potražnje na cijenu iznosi $\eta = -1,2$.²⁸ Ako te vrijednosti uvrstimo u jednadžbu (2), moći ćemo izračunati efekt povećanja za uvoz, odnosno izvoz:²⁹

$$\Delta M_{IM}^{tc} = (-1,2) \times (-0,1) \times 0,5953 = 0,0714$$

$$\Delta M_{IM}^{tc} = (-1,2) \times (-0,03) \times 0,5116 = 0,0184$$

²⁵ Usp. Cline, W. R. et al., a.a.O., str. 37.

²⁶ Usp. Samaradžija, V. (Ed.): Hrvatska i EU: koristi i troškovi integriranja [Croatia and the EU: costs and benefits of integration]. Zagreb 2000, str. 67.

²⁷ Ovdje pretpostavljenih 3% kao carinska zaštita EU izračunani su kao polovina carinske zaštite EU u slučaju nepreferencijalnog tretmana na tržištu. Usp. ibid.

²⁸ Takav postupak nalazimo i kod Cline, W. R. et al. Usp. Cline W. R. et al., str. 51. Ipak, u slučaju koji ovdje proučavamo takav bi se postupak mogao kritizirati zbog toga što Slovenija ima viši realni dohodak od Hrvatske, pa su konzumenti u Hrvatskoj vjerojatno osjetljiviji na promjene cijena od konzumenata u Sloveniji.

²⁹ Razlog zbog kojeg IMO kod obiju jednadžbi upotrebljava istu cjenovnu elastičnost nije potpuno jasan. Naime, u pravilu se polazi od toga da su cjenovne elastičnosti izvoza iz ZSIE veće

Tako dolazimo do rezultata koji pokazuju da bi nakon formiranja CU između Hrvatske i EU statični efekti rezultirali iz uvoza iz EU većeg od 7,14% i većeg izvoza u EU od 1.84%.³⁰ Tako bi ukupan efekt blagostanja za Hrvatsku iznosio 0,357%.

Ako pogledamo rezultate, vidjet ćemo da su na taj način izračunane posljedice na vanjsku trgovinu i blagostanje veoma mali. Iz današnje su perspektive oni još i mnogo manji, jer su carine u posljednjim godinama već jako spuštene zbog članstva Hrvatske u WTO, pa je implicitna carinska zaštita godine 2000. samo još 6%. Osim toga je u usporedbi sa 1995. udio EU-uvoza odnosno EU-izvoza u hrvatskom ukupnom uvozu, odnosno izvozu smanjen. Bitno je naglasiti da trgovinski efekti neće biti vidljivi tek s danom pridruženja, jer je Hrvatska već sa mnogim sadašnjim zemljama kandidatima počela pregovarati o sporazumima o slobodnoj trgovini.³¹ Također i SSP, koji su u svibnju ove godine parafirali EU i Hrvatska, predviđa formiranje zone slobodne trgovine u vremenskom razdoblju od 6 godina, i postepeno spuštanje carinskih stopa. Ipak ne smijemo podcijeniti mogućnosti dalje liberalizacije trgovine. Jer, iako je hrvatska implicitna carina u godini 2000. iznosila samo 6%, prosječna je carinska stopa u studenome 2000. s prijemom ju članstvo WTO bila snižena sa 12,1% na 7,2%, carinske se stope za pojedine proizvode ipak znatno razlikuju.³² Osim toga valja imati na umu da, usprkos posljedicama koje će se u sljedećim godinama na osnovi potpisanoga SSP dogoditi, pristup u EU nosi sa sobom još mnogo dodatnih pozitivnih efekata. Tako SSP, npr., ne uklanja sve prepreke trgovini; restrikcije kao antidamping i zaštitne klauzule, jednako kao i restriktivno načelo zemlje porijekla isprva ostaju, a otpast će tek u slučaju potpunog članstva, isto kao i posebno tretiranje određenih "osjetljivih" proizvoda. Osim toga će pridruženjem EU i kroz SSP biti ukinute ne samo carine, već i trgovinski troškovi, i to tako što će se i netarifne prepreke trgovini i kontrole na granicama ukinuti. Taj način smanjivanja trgovinskih troškova ne može se proučavati uz pomoć ovoga modela, pa će u daljem tekstu biti posebno obrađen.

---

nego što je to slučaj s uvozom u ZSIE. To se može obrazložiti time da ZSIE imaju veću potrebu za visoko diverzificiranim i visokokvalitetnim zapadnim proizvodima, iz čega se može zaključiti da će osjetljivost na cijenu biti niža. Usp. WIFO (Hg.): Europa 1996: Auswirkungen einer EU-Osterweiterung. Wien 1995., str. 312-313.

³⁰ U ovdje predstavljenoj studiji je IMO izračunao i efekt skretanja trgovine. On bi, prema procjenama IMO-a, iznosio samo 0,49% hrvatskog uvoza, pa bi time bio daleko ispod izračunatog efekta povećanja blagostanja. Usp. Samaradžija, V., str. 67.

³¹ Sporazumi o slobodnoj trgovini sa Slovenijom i Mađarskom postoje već duže vrijeme, sporazumi s Češkom i Slovačkom su parafirani, a pregovori s Bugarskom i Rumunjskom su pri kraju.

³² Prema podacima hrvatskog Ministarstva financija većina uvoznih carina se 2000.g. kretala između 5 i 25 posto, dok one za poljoprivredne proizvode iznose i preko 30%.

Valja naglasiti da ovdje predstavljeni model, istina, služi za izračun kratkoročnih efekata liberalizacije trgovine između dviju zemalja ili grupa zemalja, ali da se pri tome radi o izoliranom efektu odluke za politiku liberalizacije uz pretpostavku da se ostali uvjeti ne mijenjaju. To znači da se ovdje dinamički glavni efekti integracije sa svim svojim pozitivnim efektima za ekonomski rast ne proučavaju. Zbog toga će u sljedećem dijelu biti prikazan predstaviti model uz pomoć kojeg se ovi dinamički efekti, odnosno njihove posljedice na vanjsku trgovinu, mogu kvantificirati.

Dinamički efekti

Opazanje da je vanjska trgovina zemalja koje su se priključile regionalnim integracijama iznad prosjeka drugih zemalja, implicira da zemlje koje nisu integrirane posjeduju neiskorišteni trgovinski potencijal koji se može aktivirati priključenjem jednoj takvoj zajednici.³³ Uobičajena metoda za mjerenje takvih trgovinskih potencijala jest tzv. model gravitacije, koji je razvijen u ranim šezdesetima za ekonometrijsku analizu međunarodnih trgovinskih tokova.³⁴ Model predstavlja analogiju zakona gravitacije Isaaca Newtona, te objašnjava bilateralnu trgovinu kao funkciju “mase” dviju zemalja, i njihove “udaljenosti”. “Masu” predstavlja veličina neke zemlje, a s time i njezin bruto domaći proizvod izražen ukupno i po stanovniku, što onda odražava i potencijal njihove ponude i kapacitet apsorpcije. “Udaljenost” uključuje sve faktore koji trgovinu dviju zemalja sprečavaju ili potiču.³⁵ U tijeku diskusija o primanju nekadašnjih socijalističkih zemalja u EU taj je model u posljednjim godinama bio često primjenjivan da procijeni očekivane posljedice takve integracije na bilateralnu trgovinu.³⁶ To se obično radilo u tri koraka: u prvom je koraku procijenjen jedan gravitacijski model za grupu industrijskih zemalja za neku “normalnu” referentnu godinu, da bi se izračunao utjecaj različitih ključnih varijabli na intenzitet trgovinskih odnosa pod “normalnim” uvjetima.³⁷ U drugom

---

³³ Usp. Staničić, M., str. 48.

³⁴ Usp. npr Pöyhönen, P.: A Tentative Model for the Volume of Trade Between Countries, u: *Weltwirtschaftliches Archiv*, 90, 1963, str. 93-99 ili Linnemann, Hans: *An Econometric Study of International Trade Flows*. Amsterdam 1966.

³⁵ U ograničujuće faktore trgovine ubrajaju se, npr., troškovi transporta, protekcionističke mjere ili tečajni rizik; kao stimulant trgovine pokazali su se faktori kao što su: pripadnost nekoj regionalnoj zoni preferencije, zajednički jezik ili kultura.

³⁶ Usp. npr Baldwin, Richard E.: *Towards an Integrated Europe*. CEPR 1994., str. 80-119.

³⁷ Novije studije pokušavaju uzeti u obzir latentnu heterogenost između različitih zemalja upotrebom tzv. panel-podataka. Panel-podaci obuhvaćaju podatke o trgovinskim tokovima različitih zemalja u raznim vremenskim razdobljima. Usp. npr. Egger, P. (2000), A note on the proper econometric specification of the gravity equation, *Economics Letters*, 66, str. 25-31.

bi koraku model bio korišten da se izračunaju “normalni” bilateralni trgovinski tokovi, dakle takvi, koji bi teoretski mogli postojati između dviju zemalja (npr između ZSIE i EU) kada bi se trgovina mogla odvijati uz slične uvjete koji vladaju između industrijskih zemalja. Na kraju bi se usporedili tako procijenjeni trgovinski tokovi s trgovinskim tokovima koji su stvarno nastali. Razlika između njih može se interpretirati kao neiskorišten trgovinski potencijal, iskorištenje kojeg bi primanjem ZSIE u EU bilo u toj mjeri moguće, koliko u okviru pregovora o prijemu u članstvo barijere rovanja raznih vrsta budu sukcesivno reducirane.³⁸

Tom je metodom i Institut za međunarodne odnose (IMO) procijenio mogući rast trgovine u slučaju obostranog smanjivanja carina između Hrvatske i EU.³⁹ U modelu koji je ovdje upotrebljen, “normalnim” se trgovinskim vezama smatraju veze koje su vladale 1987 između 17 zapadnoeuropskih zemalja. Model koji je procijenjen na osnovi podataka o trgovini tih zemalja glasi ovako (standardna greška u zagradama):

$$\ln x_{ij} = 1,7522 + 0,7914 \ln BDP_i + 0,7832 \ln BDP_j - 0,9809 \ln R_{ij} + 0,315 \ln P_{ij}$$

(1)   (0,6496)   (0,0392)   (0,0392)   (0,0693)   (0,1580)

$R^2 = 0,8610$

U modelu x_{ij} predstavlja trgovinski tijek iz zemlje i u zemlju j , R_{ij} je udaljenost između glavnih gradova obiju zemalja, a P_{ij} je integracijska varijabla, koja ima vrijednost e kada dvije zemlje pripadaju istoj integracijskoj zajednici, odnosno vrijednost 1 za sve druge zemlje.⁴⁰

Zanimljivo je sada “normalne” elastičnosti koje su ovdje prikazane za industrijske zemlje usporediti s istima za Hrvatsku. U tu svrhu u narednome tekstu prikazujemo rezultate koji se dobivaju kada se gornja jednadžba (1) procijeni s podacima hrvatske vanjske trgovine za godine 1993 – 1999. Za rezultat dobivamo (standardne greške u zagradama):

$$(2) \ln IMP_i = - 4,11 \text{ \textasciitilde } 0,92 \ln BDP_i \text{ \textasciitilde } 1,14 \ln BDP_{HR}$$

(10,33)   (0,0629)   (0,3754)

³⁸ Usp. UN ECE, str. 137.

³⁹ Usp. Samaradžija, V., str. 68. Za dalji izračun izvoznog potencijala ZSIE uključujući Hrvatsku usp. Baldwin, R. E.

⁴⁰ Usp. Samaradžija, V., str. 68 i UNECE, str. 137.

$$\begin{aligned}
 & -0,31 \ln \text{POPU}_i \quad \text{ž} \quad 0,05 \ln \text{POPU}_{\text{HR}} \quad - \quad 1,85 \ln R_{\text{iHR}} \\
 & \quad (0,0831) \quad \quad (4,9775) \quad \quad (0,0986) \\
 R^2 & = 0,76
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 (3) \ln \text{EXP}_i & = 0,08 \text{ ž} 0,66 \ln \text{BDP}_i \text{ ž} 0,33 \ln \text{BDP}_{\text{HR}} \\
 & \quad (14,51) \quad (0,0915) \quad (0,5244) \\
 & - 0,30 \ln \text{POPU}_i \text{ ž} 2,89 \ln \text{POPU}_{\text{HR}} - 1,61 \ln R_{\text{iHR}} \\
 & \quad (0,1166) \quad \quad (7,0117) \quad \quad (0,1389) \\
 R^2 & = 0,47
 \end{aligned}$$

Vidi se da je elastičnost u odnosu na udaljenost i u uvoznoj i u izvoznoj jednažbi viša nego u jednažbi (1). Elastičnost u odnosu na bruto domaći proizvod samo je u uvoznoj jednažbi signifikantna, a k tome i viša nego u "normalnom" slučaju. Hrvatski uvoz reagira snažnije na promjene inozemnog bruto domaćeg proizvoda u usporedbi s rezultatima u (1), a hrvatski je izvoz neelastičniji nego što je slučaj sa zapadnoeuropskim zemljama, kao što je već više puta pretpostavljeno. Primjena rezultata za trgovinske veze između zapadnoeuropskih zemalja pokazala je da se u slučaju integracije Hrvatske u EU trgovina između tih zemalja u razdoblju postepenog snižavanja carina može povećati za 37%. Iako gravitacijski model u pravilu prognozira ravnomjerno proširenje trgovine u oba smjera, iskustvo s integracijom u EU zemalja kao što su Španjolska i Grčka pokazalo je da je nakon snižavanja carina uvoz veoma porastao, a u kratkom je, odnosno, u srednjem roku, porast izvoza bio srednje jakosti, jer je elastičnost izvozne ponude snažno pozitivno korelirana s veličinom određene zemlje, ali i negativno korelirana s udjelom vanjske trgovine u bruto društvenom proizvodu.⁴¹ Zbog tog je razloga IMO u ovdje citiranoj studiji pretpostavio da bi Hrvatska iskoristila samo polovinu izvoznih prilika koje će joj se ukazati integracijom, ako se u isto vrijeme dok se bude odvijala međusobna snižavanja carina, znatno ne promijeni hrvatska makroekonomska politika, a EU bi, sa druge strane, čak i bez prilagodbi mogla iskoristiti sve izvozne šanse koje joj se pružaju. Iz toga slijedi da će se na osnovi dinamičkih efekata koji nastaju zbog integracije u EU hrvatski uvoz povećati za 37%, a izvoz za 18,5%.

Ta procjena pokazuje da bi, baš kao što integracijska teorija i tvrdi, ovdje izračunani dinamički efekti integracije Hrvatske u EU znatno premašili gore izračunane statične efekte. Dalje, obje procjene pokazuju da će hrvatski uvoz najprije porasti više nego izvoz. U tome kontekstu integracija s EU implicira najprije pogoršanje bilance plaćanja, a s time i znatno opterećenje hrvatske ekonomije. Jak

⁴¹ Usp. Staničić, M., str. 49.

porast uvoza predstavlja za Hrvatsku opasnost, i to prije svega zbog toga što je dosad zbog propuštenih reformi restrukturiranje hrvatske ekonomije većim dijelom izostalo. Tako je porast uvoza u posljednjim godinama u mnogim industrijskim granama poprimio značajne mjere. Iz navedenog je jasno da integracija u EU ne može biti jedina odgovorna za porast uvoza. Također i otvaranje prema svjetskom tržištu nakon pristupa WTO stavlja hrvatsku ekonomiju pod pritisak. Ipak, kao i kod statičnih efekata, ovdje se mora imati na umu da opasnosti koje proizlaze iz približavanja EU nisu tako velike kao što se čine na prvi pogled, zato što će se ta povećanja dogoditi u prijelaznom razdoblju od šest godina. Osim toga Hrvatska ima na raspolaganju cijelo razdoblje za snižavanje većine carina, a EU će najveći dio svojih carina ukinuti čim SSP stupi na snagu. Isto tako, gore spomenuta zaštitna klauzula SSP vrijedi i za Hrvatsku, pa u tijeku cijeloga razdoblja od šest godina postoji mogućnost ublažavanja iznenadnog porasta uvoza, kada prijeti opasnost neodrživog debalansa u trgovini ili znatnijih smetnji u nekoj privrednoj grani. Usprkos svemu, očekivanje rastućeg uvoza povećava potrebu strukturne prilagodbe hrvatske industrije.

Ukratko, možemo reći da se uz pomoć gravitacijskog modela za Hrvatsku, i za druge ZSIE u mnogim studijama pokazalo da su neiskorišteni trgovinski potencijali prilično visoki. U kompleksnosti efekata integracije postavlja se pitanje je li taj, veoma pojednostavnjen model, uopće prikladan da procijeni dinamičke integracijske efekte. Neke novije primjene gravitacijskog modela pokazuju da su izračunani trgovinski potencijali za većinu EU-ZSIE odnosa na osnovi liberalizacije trgovine u posljednjim godinama u međuvremenu već iskorišteni, odnosno da su stvarni trgovinski tijekovi danas čak i veći od onih koji bi bili očekivani u "normalnim" odnosima.⁴² Egger dolazi u svojim istraživanjima do zaključka da je, s jedne strane, procjena trgovinskih potencijala uz pomoć gravitacijskog modela već s ekonometrijskog stajališta problematična, a sa druge strane, da gravitacijski model jednako kao i model trgovinskih elastičnosti samo daje jedan statički pogled na integracijske efekte, jer zanemaruje značenje najvažnijih komponenata europske integracije: proces nadoknade ZSIE u odnosu na bruto domaći proizvod po stanovniku.⁴³ No budući da postići ekonomsku i socijalnu koheziju predstavlja bitan cilj unutar EU i da će pristup EU, pored snižavanja carina, imati i druge dalekosežne posljedice, može se očekivati da će pristup EU dugoročno voditi konvergenciji dohotka po stanovniku.⁴⁴ Prije nego što razmotrimo posljedice EU-integracije za

---

⁴² Usp. npr. Gros, Daniel i Andrzej Gonciarz: A note on the trade potential of Central and Eastern Europe. U: *European Journal of Political Economy*, vol. 12, 1996 ili Breuss, Fritz i Peter Egger: How Reliable are Estimations of East-West Trade Potential Based on Cross-Section Gravity Analyses? U: *Empirica*, vol. 26, no. 2, 1999, str. 81-94.

⁴³ Usp. Egger, P. (2001), str. 31.

⁴⁴ Kada se takva konvergencija može očekivati ovisit će o budućoj ekonomskoj politici zemalja kandidata, ali isto tako i o budućim reformama EU u poljoprivrednoj i strukturnoj politici. Ali čak

ekonomski rast, i ostale integracijske efekte koje dosad nismo eksplicitno razmotrili, obrazložiti ćemo u narednom dijelu još dva efekta koji bi mogli rezultirati porastom hrvatske vanjske trgovine.

Smanjivanje trgovinskih troškova

Osim smanjivanja carina, kao nesumnjivo jedne posljedice pridruživanja EU, postoje još dva efekta koji bi mogli biti izazvani proširenjem trgovine. To su, kao prvo, smanjivanje formalnosti na granici, i, kao drugo, ukidanje netarifnih prepreka trgovini.⁴⁵

Ukidanje formalnosti na granici bit će usklađeno tek s pristupom u EU, i prvo će uzrokovati neposredno smanjivanje troškova za poduzeća, što može dovesti do nižih cijena. To se može reflektirati i povećanom sposobnošću za internacionalnu konkurenciju, pa tako imati za posljedicu proširenje trgovine. Isto tako i ukidanje netarifnih trgovinskih barijera može snižavanjem troškova djelovati na proširenje trgovine, jer izvozna poduzeća moraju često svoje proizvode mijenjati da bi ih prilagodila zahtijevanim tehničkim standardima i pravilima zemalja koje uvoze. Tako im nastaju značajni troškovi koji se mogu interpretirati i kao dodatni proizvodni troškovi za izvozna tržišta.⁴⁶ Visina je troškova koja je članicama EU tako nastala bila je prije uvođenja europskog programa za dovršenje unutarnjeg tržišta, što je između ostaloga imala za cilj takve trgovinske troškove reducirati, procijenjena na 2,5% trgovinskog obujma (1,7% za troškove zbog graničnih kontrola i 0,8% za netarifne prepreke trgovini).⁴⁷ U jednoj studiji za procjenu promjene blagostanja zbog integracije Poljske u EU uz pomoć numeričkog modela opće ravnoteže, Piazolo zaključuje da ta procjena može biti upotrebljena i za analizu koristi od integracije za zemlje kandidate.⁴⁸ Ako se polazi od toga da će do vremena priključenja Hrvatske sadašnje zemlje kandidati već biti članice EU, i ako razmotrimo činjenicu da između

---

i pod povoljnim uvjetima proći će desetljeća prije nego što najrazvijenije ZSIE (HU, PL, SL, SK) postignu po stanovniku bruto domaći proizvod u visini prosjeka EU.

⁴⁵ Taj efekt smanjivanja trgovinskih troškova implicite je sadržan u gore objašnjenom gravitacijskom modelu u formi udaljenosti. Da bismo pojasnili značaj takvih prepreka trgovini, taj ćemo efekt ovdje objasniti eksplicite.

⁴⁶ Usp. Buch, Claudia M. i Daniel Piazolo: Capital and Trade Flows in Europe and the Impact of Enlargement. Kiel Working Paper No. 1001. Kiel 2000, str. 12.

⁴⁷ Usp. *ibid.*, str. 11-12.

⁴⁸ Usp. Piazolo, Daniel: Welfare Effects versus Income Effects of Polands Integration into the European Union. Kiel Working Paper no. 940. Kiel 1999, str. 20.

EU i EFTA-zemalja postoji ugovor o slobodnoj trgovini, tada vidimo da bi nakon smanjivanja trgovinskih troškova bilo pogođeno otprilike 75% hrvatske trgovine. Za Hrvatsku bi se tako moglo računati sa smanjivanjem troškova trgovine u visini od 1,875% ukupnog trgovinskog obujma, ali će se i ti efekti djelomice manifestirati već i prije priključivanja EU, jer se Hrvatska potpisivanjem SSP obvezuje na harmonizaciju pravnih propisa s pravom EU.

Drugi pozitivni integracijski efekti

Ekonomija razmjera, konkurencija i investicije

Ne samo teorija carinske unije, već i dosadašnja iskustva s EU-integracijom daju povod za pretpostavku da punopravno članstvo u EU Hrvatskoj može donijeti ubrzavanje ekonomskog rasta, jer proširivanje tržišta, osim prednosti koje proizlaze iz specijalizacije i intenziviranja konkurencije, može omogućiti i iskorištavanje ekonomija razmjera, i porast domaćih i stranih investicija. Ovdje postavljamo pitanje o relevantnosti tih integracijskih efekata za Hrvatsku.

Integracija u Europsku uniju povećat će domaće tržište i tako omogućiti iskorištavanje prinosa na opseg.⁴⁹ Snižavanjem troškova proizvodnje to bi moglo dovesti i do nadomještanja uvoza na inozemnom tržištu i do dodatnog povećanja izvoza.⁵⁰

Kao što smo gore pokazali, postepeno će snižavanje hrvatskih uvoznih carina dovesti do dodatnog povećanja uvoza iz EU. To će povećanje konkurencije natjerati poduzeća na interno restrukturiranje, na efikasniju upotrebu resursa, i na ukidanje nerentabilnih proizvodnih lokacija, pa se i na taj način troškovi mogu sniziti, a profitne marže za poduzeća koja iskoriste tu šansu mogu biti čak i povećane, usprkos očekivanim snižavanjima cijena. Oštrija konkurencija može, osim toga, voditi i uništenju monopolističkih i oligopolističkih tržišnih struktura koje u Hrvatskoj⁵¹ još uvijek imaju veliku važnost.⁵² Pored pozitivnih efekata za proi-

---

⁴⁹ Usp. USAID Croatia: Strategic Plan 2001-2005. , siječanj 2001, str. 37.

⁵⁰ Da li će se ove prednosti moći iskoristiti ovisi u velikoj mjeri i o tome da li će poduzeća koja time budu zahvaćena uspjeti povisiti konkurentnu sposobnost svojih proizvoda na europskim tržištima.

⁵¹ Usp. Dobias, Peter et al.: Marktwirtschaftliche Transformation in Kroatien. Berlin 2000, str. 126.

⁵² Zaoštravanje konkurentskih uvjeta skriva i opasnost pojačanih udruživanja poduzeća, pa je moguće i nastajanje novih poduzeća koja vladaju tržištem. No opasnost je to manja, što se konsekvencije Hrvatska potrudila da implementira već postojeće pravne propise za zaštitu slobodne trgovine.

zvodnju i rast, na ovaj će se način osloboditi i inovacijske snage, što će omogućiti tehnički napredak. Posebno za malu zemlju kao što je Hrvatska integracija u EU može značiti proširivanje tehnoloških, financijskih i ljudskih resursa za razvitak novih proizvodnih procesa, i novih, odnosno kvalitativno visokovrijednih proizvoda. Doduše, takav “kreativan” destruktivski proces može započeti tek onda kada hrvatska Vlada ostvari svoje obećanje o tome da više neće činiti direktne zahvate u privredu i, osim toga, da neće odgovarati za posrnula poduzeća,⁵³ je preduvjet i konzekventna primjena stečaja.

Povećanje efikasnosti i poboljšanje mogućnosti da se povećanjem proizvedenih količina smanje proizvodni troškovi istovremeno se pozitivno može odraziti na investicijsku aktivnost jer će, s jedne strane, biti potrebne nove investicije za odupiranje rastućoj konkurenciji, i bit će potrebno iskoristiti specijalizacijske prednosti, a, sa druge strane, proširenjem tržišta povećava se potencijal potražnje, što će dovesti i do porasta atraktivnosti novih investicija. Budući da u Hrvatskoj od 1997. investicije zbog niske stope štednje stagniraju, odnosno čak lagano i padaju, posebno su zanimljive strane direktne investicije (FDI – Foreign Direct Investment), koje mogu značajno pridonijeti ekonomskom rastu bez korištenja tuzemne štednje ili rezervi deviza, i koje, osim toga, u pravilu znače i transfer tehnologija, know-howa, i znanja i vještina potrebnih poduzećima. Integracija u EU mogla bi Hrvatskoj pomoći da privuče hitno potrebne FDI za strukturne promjene. Politički i drugi rizici mogu biti reducirani prije svega priključenjem zajedničkom tržištu, a to podrazumijeva i harmonizaciju propisa, standarda i nacionalnih politika. Tu je bitan i “psihički” efekt pridruživanja toj zajednici. Primjer Irske pokazuje nam kako se inozemni investitori mogu brzo privući pošto zemlja stupa u članstvo Europske unije.⁵⁴ I činjenica da je 1998 dvije trećine FDI obujma u ZSIE potjecalo od investitora iz EU može se barem djelomice objasniti očekivanjem budućeg priključenja većine tih zemalja u EU.⁵⁵ Ipak pristup EU sam po sebi ne može biti dovoljan da bi se privukao strani kapital, jer je važan preduvjet za to dobra investicijska klima. Hrvatska se u posljednjim godinama izrazito potrudila da vrati svoju reputaciju kao atraktivne zemlje, koju je reputaciju jedno vrijeme bila izgubila zbog rata, neuspjeha u privatizaciji, zbog bankovne krize, i zbog stalnih zahvata države u privredu. Ipak još uvijek postoji mnogo investicijskih prepreka.⁵⁶ Potrebno je isto tako reći da je na ovome području

---

⁵³ Usp. Commission of the European Communities: Report from the Commission on the feasibility of negotiating a Stabilisation and Association Agreement with the Republic of Croatia. COM(2000) 311 final, Brussels 2000, str. 9.

⁵⁴ Usp. Dinges, Juergen B. et al.: The Second Enlargement of the European Community. Adjustment Requirements and Challenges for Policy Reform. Tšbingen 1982, str.102.

⁵⁵ Usp. UNCTAD: World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and the Challenge of Development. New York 1999, str. 71.

⁵⁶ Potencijalni se investitori bune, npr., protiv prevelikih troškova za plaće i poreze, premalo transparentnih, kompliciranih administrativnih zahtjeva, i protiv neefikasnog pravnog sustava, koji nije

u posljednjim godinama već mnogo napravljeno. Jasan rastući trend u razvitku FDI (Tablica 3.) pokazuje i to da se povjerenje investitora lagano vraća.

Tablica 3.

DOTOK STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA, 1993.-1999.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
ADI in Mio. US\$	120,2	117,0	115,0	504,0	517,5	893,2	1381,8

Izvor: Ministarstvo gospodarstva (2000.), str. 10.

Efekti na proračun

Kod ovih se efekata radi prije svega o transferima koje Hrvatska u slučaju pridruživanja može očekivati iz proračuna EU, odnosno pretežno iz strukturnih fondova i fondova zajedničke poljoprivredne politike Europske unije (GAP). Budući da će i GAP i strukturna politika biti reformirani kada se Hrvatska priključi u EU, sada je teško procijeniti te efekte. Baldwin et al. smatraju da su transferi iz strukturnih fondova za ZSIE u visini od 5% bruto domaćeg proizvoda realni, Piazolo misli da to za Poljsku iznosi 4% bruto domaćeg proizvoda.⁵⁷ Neovisno o vrsti reformi, može se očekivati da će na osnovi nadogradnje sustava vlastitoga udjela hrvatski prilog EU-proračunu biti manji nego transferi koje će Hrvatska dobijati od EU. Općenito je udio u EU-proračunu manji, a u sredstvima iz strukturnih fondova i GAP veći što je neka zemlja siromašnija (bruto domaći proizvod po stanovniku), a udio poljoprivrede u njezinom dohotku veći. Iz toga se vidi da će Hrvatska, kao zemlja s bruto domaćim proizvodom po stanovniku od otprilike 20% prosjeka EU, a u kojoj udio poljoprivrede iznosi 8,6% bruto domaćeg proizvoda, pa u odnosu na EU i većinu drugih europskih država još uvijek igra značajnu ulogu, pripadati

---

u stanju brzo riješiti ni probleme u vezi s još neriješenim pravima vlasništva ili u vezi s korupcijom u državnoj administraciji, a ne može ni garantirati za pridržavanje ugovora, ni rješavanje ekonomskih sporova. Kao dodatni faktor nameće se i državna fiskalna politika koja nekontroliranom ekspanzijom izdataka dovodi do nesigurnosti investitora koji se boje povećavanja inflacije i viših kamatnih stopa. Usp. USAID, str. 11 i 32-37.

⁵⁷ Usp. Baldwin, R. E., str. 153 und Piazolo, D., str. 23.

neto primateljima u EU. Ti transferi mogu služiti kao značajan instrument za to da se negativni efekti pri integraciji određenih regija, ekonomskih grana ili socijalnih grupa, koje Hrvatska može očekivati u tijeku prilagodbi na europske proizvođačke i cjenovne strukture, oslabe. Osim toga mogu pridonijeti i tome da modernizacija ekonomije dobije nove impulse, što se također može pozitivno odraziti na FDI. To može dodatno potaknuti ekonomski rast, i olabaviti ograničenje ekonomskog rasta koje postoji u bilanci plaćanja. Važan je preduvjet za takve posljedice u transfersnim plaćanjima, doduše, da se transferi ne skreću u neispravne svrhe, koje bi značile da je na račun potrebnih programa modernizacije financirano preživljavanje ekonomskih grana i poduzeća koja nisu sposobna podnijeti konkurenciju. Takvu opasnost pokazuje i iskustvo Grčke, koja je nekada primala transfere koji su smanjili pritisak prilagodbe na uvjete tržišnog poslovanja. Tako su izostale bolne reforme za modernizaciju i poboljšanje konkurentne sposobnosti, pa je tako ekonomski razvitak i rast tekao mnogo lošije nego u Španjolskoj i u Portugalu.⁵⁸

Drugi će se proračunski efekt odraziti na taj način što će za Hrvatsku integracija s EU značiti i gubitak carinskih prihoda. Ipak, to je integracijski efekt koji je povezan ne samo s priključenjem u EU, nego i sa pristupom WTO, i sa zaključenjem brojnih ugovora o slobodnoj trgovini. Tako su već u godini 2000 u odnosu na godinu prije carinski prihodi Hrvatske u sklopu priprema za pristup u WTO spuštene za 11,5%.⁵⁹ Za godinu 2001. također se očekuje snižavanje carina, jer su dalja snižavanja dogovorena s WTO, pa će Hrvatska carine spustiti i zbog ugovora o slobodnoj trgovini sa drugim zemljama. U sljedećih šest godina bit će potpisani novi sporazumi, a obveze iz SSP dovesti će do novih gubitaka u carinskim prihodima.

Zaključak

Hrvatska je s SSP napravila jedan veliki korak u smjeru Europske unije. Cilj je ovoga rada bio pokazati efekte koje Hrvatska pritom može očekivati. Hoće li prevagnuti troškovi ili koristi ovisi i o ekonomskoj politici koja će se voditi. Samo će ako politički bude podržana orijentacija koja vodi od radno intenzivnih prema dobrima koja će biti važna u budućnosti prevladati pozitivni efekti u srednjem i dugom roku.

---

⁵⁸ Usp. Axt, Hans-Jürgen: Der Beitrag der Europäischen Union zur Modernisierung südosteuropäischer Staaten. U: Südosteuropa Mitteilungen, 35. Jg., Nr. 2, 1995, str. 99-103.

⁵⁹ Usp. Ministarstvo financija: Godišnje izvješće ministarstva financija za 2000. godinu, Zagreb 2000, str. 32-33.

Troškovi prilagodbe u prvoj liniji pokazat će se kod poduzeća koja su dosad bila u zaštićenim tržišnim segmentima, i dosad nisu smatrala važnim prilagoditi se promijenjenim uvjetima.

Sadašnji, pozitivan stav prema EU morao bi biti iskorišten da se potrebni procesi pokrenu. Procesi prilagodbe koji su nužni za restrukturiranje i modernizaciju hrvatske ekonomije za dostizanje međunarodne konkurentne sposobnosti već su započeli s pristupom Hrvatske u članstvo WTO, i mogu se zaustaviti samo odvajanjem od međunarodne podjele rada. Oni su pretpostavka za uspješno povezivanje hrvatske ekonomije s međunarodnim tržištima, na kojima se komparativne prednosti sve više stvaraju investicijama u istraživanje i obrazovanje, kao i u razvijanje informatičke tehnologije.

LITERATURA

1. Allen, T.: "Spezialisierung der Beitrittsländer im Handel mit der EU", u: "Statistik kurz gefaßt", br. 6, 2001.
2. Axt, H.-J.: "Der Beitrag der Europäischen Union zur Modernisierung südosteuropäischer Staaten", u: Südosteuropa Mitteilungen, vol. 35., no. 2, 1995.
3. Balassa, B.: "The theory of economic integration", London, 1962.
4. Baldwin, R., E.: "Towards an integrated Europe", CEPR, 1994.
5. Bernard, L.: "Alternative strategies for external economic relations", u: Samaradžija, V. et al. (Ed.): "Economic aspects of Croatia's integration into the European Union", Zagreb, 1997.
6. Breuss, F., Egger, P.: "How reliable are estimations of east-west trade potential based on cross-section gravity analyses?", u: Empirica, vol. 26, no. 2, 1999.
7. Buch, C., M.; Piazzolo, D.: "Capital and trade flows in Europe and the impact of enlargement", Kiel Working Paper no. 1001, Kiel 2000.
8. Cline, W. R. et al.: "Trade negotiations in the Tokyo round. A quantitative assessment", Washington D.C., 1978.
9. Commission of the European Communities: "Report from the commission on the feasibility of negotiating a stabilisation and association agreement with the republic of Croatia", COM(2000) 311 final, Brussels, 2000.
10. Dobias, P. et al.: "Marktwirtschaftliche Transformation in Kroatien", Berlin, 2000.
11. Donges, J., B. et al.: "The second enlargement of the European community. Adjustment requirements and challenges for policy reform", Tübingen, 1982.

12. Economist Intelligence Unit: "Country profile 2000. Croatia", London, 2000.
13. Egger, P.: "A note on the proper econometric specification of the gravity equation", u: *Economics Letters*, 66, 2000.
14. Fidrmuc, J.: "Verification of a new trade theory in EU's trade with the CEECs", u: "Virtual proceedings of european trade study group 1999", Rotterdam 1999. URL: <http://www.etsg.org/ETSG1999/ETSG.html>.
15. Finger, J. M.; Kreinin, M. E.: "A measure of export similarity and its possible use", u: *The Economic Journal*, vol. 89, 1979,
16. Gros, D.; Gonciarz, A.: "A note on the trade potential of Central and Eastern Europe", u: *European Journal of Political Economy*, vol. 12, 1996.
17. Jovanović, M., N.: "International economic integration: limits and prospects", London 1998.
18. Konjhodžić, I.: "Industrijska politika Republike Hrvatske za 21. stoljeće", Zagreb, 2000. URL: <http://www.hrvatska21.hr/home.asp?ru=303>
19. Kušić, S.: "Privatisierung im Transformationsprozess. Das Beispiel der Republik Kroatien", Deutscher Universitäts-Verlag, Wiesbaden 2001.
20. Linnemann, H.: "An econometric study of international trade flows", Amsterdam, 1966.
21. Ministarstvo financija: "Godišnje izvješće ministarstva financija za 2000. godinu", Zagreb, 2000.
22. Piazzolo, D.: "Welfare effects versus income effects of Polands integration into the European union", Kiel Working Paper no. 940, Kiel, 1999.
23. Pöyhönen, P.: "A tentative model for the volume of trade between countries", u: *Weltwirtschaftliches Archiv*, 90, 1963.
24. Samaradžija, V. (Ed.): «Hrvatska i EU: koristi i troškovi integriranja [Croatia and the EU: costs and benefits of integration]», Zagreb, 2000.
25. Staničić, M.: "Economic integration of Croatia and the European Union", u: Samaradžija, V. et al. (ed.): «Economic aspects of Croatia's integration into the European Union», Zagreb 1997.
26. UN ECE: "Recent trade performance of the Visegrad countries", u: *Economic Bulletin for Europe*, vol. 45, 1993.
27. UNCTAD: "World investment report 1999. Foreign direct investment and the challenge of development", New York, 1999. 71.
28. USAID: "Croatia: strategic plan 2001-2005", siječanj 2001.
29. Viner, J.: "The customs union issue", New York, 1950.
30. WIFO (ed.): "Europa 1996: Auswirkungen einer EU-Osterweiterung", Wien, 1995.

COST-BENEFIT ANALYSIS OF INTEGRATION OF CROATIA INTO THE EUROPEAN UNION

Summary

With the signing of the Stabilisation and Association Agreement, Croatia made an enormous step toward the European Union. The purpose of the article is to give a critical assessment of the consequences to be expected for the Croatian economy. We conclude that although there are considerable adjustment costs, the positive long term effects should prevail.